

GİRİŞ

Çocukların hak ve özgürlüklerine erişimi afetler, salgınlar, silahlı çatışmalar gibi kriz dönemlerinde daha fazla güçleşmektedir.

Bir krizin çocukların hak ve özgürlüklerine etkisi, o ülkede mevcut çocuk koruma sistemlerinin varlığı ve etkinliğiyle doğrudan ilişkilidir. Kriz dönemlerinde çocukların ihtiyaç ve talepleri devletler ve yetişkinler tarafından görünmezleşmekte, kriz müdahaleleri de yetişkin odaklı olma eğilimi göstermektedir. Kriz dönemlerinde var olan çocuk koruma sistemlerinin ve çocuk haklarına dair yaklaşımların, kriz yönetimi süreçlerine entegre edilmesi esastır. Böylece krizin çocuklar üzerinde olumsuz etkileri en aza indirgenebilir.

Eşitsizliklerin derinleştiği, çocuk koruma mekanizmalarının yetersiz kaldığı ve çocuk haklarına dayalı bir yaklaşımın benimsenmediği ülkelerde çocuklar yaşanan krizlerden çok daha büyük zararlar görebilir.

6 Şubat'ta Türkiye'de meydana gelen yıkıcı depremler, milyonlarca insanın hayatını derinden etkiledi. Depremlerden zarar gören kentlerde yaşayan çocukların sayısının 4,6 milyon olduğu ve bunların 850 bin kadarının evsiz kaldığı tahmin ediliyor.¹

Depremle birlikte birçok çocuk geçici barınma alanlarında, akrabalarının evlerinde ya da başka kentlerde yaşamaya başladı. Çocuklar bu yerinden edilme sonucunda barınma, beslenme, tedaviye erişim, ifade özgürlüğü ve katılım haklarına erişmekte güçlükler yaşadı; sömürü, şiddet ve kötü muameleyle maruz kalma riskiyle karşı karşıya kaldı. Önceden tahmin edilebilecek bu riskler karşısında çocuk güvenliğine yönelik çalışmalar eksik mevcut çocuk koruma sistemi ise ne yazık ki çoğunlukla işlevsiz kaldı.

Türkiye'de yaşanan krizlerin katmanlı ve derinlikli yapısı, çocukların ihmal, istismar ve kötü muameleyle maruz kalma riskini arttırmaktadır. 6 Şubat depremlerinde ve sonrasında yaşananlar da Türkiye'de kriz dönemlerinde işlevsel bir çocuk koruma mekanizmasının eksikliğini ve bu tür bir mekanizmanın acilen gerekliliğini açıkça ortaya koymuştur. Bu durum Türkiye'de çocuk koruma mekanizmalarının kriz dönemlerini de içerecek şekilde güçlenmesini zorunlu hale getirmektedir.

Depremlerin 15. ayında yayınladığımız "6 Şubat Depremleri Çocuk Haklarını İzleme Bülteni III: Çocuk Güvenliği ve Çocuk Koruma" bülteni ile çocukları odağa alan ve onların katılımıyla gerçekleştirilen çocuk güvenliği politikaları ve uygulamalarının önemini vurgulamaya; kriz durumlarında kullanılmak üzere çocuklara özgü bir bildirim mekanizmasının gerekliliğine dikkat çekmeye çalıştık.

Bültenin; depremden etkilenen tüm çocukların durumunun iyileştirilmesine yönelik politikalara katkı vermesini, yaşanan hak ihlallerinin görünür kılınmasına olanak tanımasını diliyoruz.

Ele aldığımız konularla ilgili bizimle görüşlerini, bilgisini paylaşan kişi/kurumlara sonsuz teşekkürler...

Bültende yer alan görseller, Adıyaman Psikososyal Destek Merkezi'mizin, Adıyaman Belediyesi ve Şehir Dedektifi ile ortaklaşa, OXFAM, KEDV ve Fransa Vakfı desteği ile oluşturulan; çocukların katılımıyla geliştirdiği "Hayat Parkı" projesinin tasarım sürecinde çocukların çizdiği resimlerdir.

---

¹ Soygüt, M. B., Gündoğdu, H., Kılıç, Z., & Tekin, E. Ö. (2023). Deprem bölgesinde çocuk olmak. *REFLEKTİF Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 419-435.

TÜRKİYE'DE ÇOCUK KORUMA SİSTEMİ

Çocuk Koruma Nedir?

Çocuk koruma kavramı bütüncül bir sistemin parçalarından biridir. Çocuk koruma kavramına geçmeden önce aslında korumanın kendisinin de hizmet ettiği "çocuğun iyi olma hali" kavramından kısaca söz etmek faydalı olacaktır. Çocuğun iyi olma hali, çocuğu ve içinde yaşadığı sosyal çevreyi içine alan çok boyutlu bir kavramdır. Çocuğun iyi olma hali, çocuğun sağlık, ekonomik durum, eğitim, ev ve çevre koşulları, ilişkiler gibi farklı alanlarda 'iyi' olmasını amaçlar. Çocuğun refahı ve gelişmesi bütüncül biçimde ele alınır.

Çocuğun korunmasında önemli yeri olan iyi olma hali, çeşitli bireysel özellikler ve koşullarla tanımlanır. Çocuğun iyi olma hali yoksulluğa göre daha kapsamlı ve çok boyutlu bir kavramdır. Çocuk yoksulluğu kaynakların eksikliğine ilişkin göstergeler yoluyla değerlendirilebilir fakat bunun yanı sıra çocuğun ruhsal ve fiziksel sağlığı, çocuğun eğitimi, evi, çevresi, ilişkileri, çevresindeki riskler ve çocuğun güvenliği iyi olma hali içinde değerlendirilir. İyi olma halinin tespiti için izlenebilecek bazı göstergelere şu örnekler verilebilir: Erken çocukluk eğitimi, düzenli beslenme, zarar verici maddelerden uzak olma, sosyal ve kültürel etkinliklere katılım vb.

Çocuğun iyi olma hali çocuğun korunmasıyla yakından ilgilidir. Çocuğun korunması, çocuğun iyi olma halinin bir parçasını oluşturmaktadır.

Korunma İhtiyacı Olan Çocuk ve Çocuk Koruma Sistemi

Türkiye’de çocuk koruma sistemi öncelikle Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)’ye dayanarak işlemektedir. İç hukukta ise çocuk koruma sistemi dayanağını öncelikle Anayasanın ilgili maddelerinden (41, 42, 50, 56, 58, 60 ve 62) alır.

Çocuk Koruma Sistemi ile ilgili en temel iki kanun ise 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’dur.

Çocuk korumanın tanımı şu şekilde yapılmaktadır: Çocuklara yönelik şiddeti, sömürüyü ve istismarı önlemek ve bunlara müdahale etmek. Çocuk koruma sistemi bu tanımda yer alan önleme ve müdahale hizmet ve programlarını içeren sistemdir. Çocuk Koruma Sistemi çocuğun çevresi ile bir arada ve ihtiyaçları veya sorunlarının tüm boyutlarını ele alan bir biçimde uygulanan sistemdir. Çocuk koruma sistemi:

- Çocuk merkezli olmalıdır.
- Sistemde erken müdahale çok önemlidir.
- Çocuk, çevresi içinde değerlendirilmelidir.

BM ÇHS, tüm taraf devletlerden çocukların gelişmeleri için mümkün olan azami çabayı göstermelerini bekler (ÇHS madde 6). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2023 yıl sonu itibarıyla, Türkiye nüfusu 85 milyon 372 bin 377 kişi iken bunun 22 milyon 206 bin 34’ünü çocuklar oluşturmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye’de yaşayan 22 Milyon 206 bin 34 çocuğun her biri;

- Bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine ulaşabiliyor olmalıdır (ÇHS 27).
- En iyi tıbbi bakım hizmetlerinden yararlanabiliyor olmalıdır (ÇHS 24-25).
- Kaliteli eğitime, eşit fırsatlarla erişebiliyor olmalıdır (ÇHS 28-29).
- Her tür ihmale, şiddete, istismara ve kötü muameleye karşı korunabiliyor olmalıdır (ÇHS 19, 32-36, 38).
- Geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kaldığı durumlarda, devletten özel koruma ve yardım görebiliyor olmalıdır (ÇHS 20).
- Mağdur olmuş ise, bedensel ve ruhsal bakımdan sağlığına yeniden kavuşabiliyor olmalıdır (ÇHS 39).
- Suça sürüklenmiş ise, adil şekilde yargılanabiliyor ve keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun kalmıyor olmalıdır (ÇHS 37, 40).

Her çocuğun yukarıdaki haklardan yararlanabilmesi için etkin ve bütüncül bir çocuk koruma sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. Etkin ve bütüncül bir çocuk koruma sisteminin 5 temel aşamadan oluşması beklenmelidir:

Çocuk koruma sisteminin birinci aşaması olan **önleme**, çocukların sağlıklı gelişimlerini destekleyecek tüm hizmetlerin tüm nüfusu kapsayacak şekilde eksiksiz olarak sunulmasını ve ailelerin çocuklarına karşı yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için desteklenmesini içerir (ÇHS 19). Bu şekilde, çocukların her tür ihmale ve şiddete karşı korunabilmeleri ve herhangi bir riske maruz kalmalarının önlenmeleri hedeflenmektedir.

Türkiye'deki Sisteminin Değerlendirilmesi

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre (md. 41), devlet her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır. Buna göre, **çocuğa karşı ihmal ve şiddetin önlenmesi** devletin sorumluluğudur. Türkiye'de bu kapsamda doğrudan görevlendirilmiş sadece iki kurum bulunmaktadır:

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- Aynı Bakanlığa bağlı hizmet veren sosyal hizmet merkezleri

Yanı sıra doğrudan görevlendirilmemiş olmakla beraber, diğer bazı kurumların da çocuğa karşı ihmal ve şiddetin önlenmesine yönelik hizmetleri bulunmaktadır. Bu kurumlar ve hizmetler arasında aşağıdakiler sayılabilir:

- Koruyucu sağlık hizmetleri sunan aile hekimliği
- Çocuklara örgün eğitim hizmeti sunan okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim kurumları
- Engelli çocuklara destek eğitimi hizmeti veren özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri
- Çocukların eğitim sürecinden en üst düzeyde yararlanmalarını hedefleyen rehberlik araştırma merkezleri

Çocuğa yönelik herhangi bir risk ortaya çıktığında sağlık, sosyal hizmet ve eğitim gibi toplumun tamamına yönelik kamu hizmetlerinde çalışanların, bu **riski erken aşamada fark etmeleri** etkili bir çocuk koruma sisteminin ikinci aşamasını oluşturur. Bu çerçevede, fark etme sisteminin karşılaması gereken asgari koşullar şunlardır:

- Tüm çocukları kapsayan bir risk değerlendirme sistemi bulunmalıdır.
- Çocuklarla çalışan meslek elemanlarının fark ettikleri risk durumlarında başvurabilecekleri hizmet birimleri bulunmalıdır. Bu birimler:
  - o Meslek elemanları ile riskleri değerlendirme ve ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar yürütüyor olmalıdır. Yerelde yapılandırılmış olmalıdır.
  - o Herkes tarafından biliniyor ve kolay ulaşılabilir olmalıdır.

- Çocuğa yönelik ihmal ve şiddet riskini değerlendirecek personel bu konuda özel eğitilmiş olmalıdır. Alanda çalışan kurumlar arasında bilgi paylaşımının esasları belirlenmiş olmalıdır.

Türkiye’de çocuğa yönelik ihmal ve şiddet riskini fark etmekle görevlendirilmiş sadece bir kurum bulunmaktadır: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı Sosyal Hizmet Merkezleri. Bu kapsamda mevzuat ile görevlendirilmiş başka bir kurum olmamakla birlikte, aşağıdaki kurum ve kişiler için çocuk ihmal ve istismarı durumunda bildirim yükümlülüğü tanımlandığı için, bu kurum ve kişilerin de dolaylı olarak fark etme yükümlülüğü olduğu varsayılmaktadır:

- Aile hekimleri / doktorlar
- Öğretmenler ve diğer kamu çalışanları
- Cumhuriyet savcılıkları, mahkemeler
- Çocuğun bakımından sorumlu kişiler
- STK’lar
- Mahalli ve mülki amirler ve muhtarlar, belediye zabıtalrı
- Kolluk
- Akraba, komşu vd. yetişkinler

Çocuk koruma sisteminin üçüncü aşamasını, herhangi bir ihmal veya şiddet durumu fark edildiğinde, bu durumun **ilgili birimlere bildirilmesi** oluşturur. Etkili bir bildirim sistemi için;

- Çocuğa yönelik ihmal ve istismar vakalarının hangi koşullarda, nasıl ve nereye bildirildiğine dair özel bir düzenleme olmalıdır.
- Çocuğa yönelik ihmal ve istismar durumunda bildirimleri alacak, ileri düzey değerlendirme yapacak, ilk müdahaleyi yapacak ve sonucu takip edecek bildirim birimleri bulunmalıdır.
- Bildirim birimlerinin çok disiplinli, standart, uzmanlaşmış bir değerlendirme sistemi olmalıdır.
- İleri değerlendirme ve müdahalede rol alan meslek elemanları arasında bilgi paylaşım esasları belirlenmiş ve etkin olarak uygulanıyor olmalıdır.

Türkiye’de çocuğun şiddete maruz kaldığından şüphelendiği durumlarda bununla ilgili bildirim alma yükümlülüğü olan dört kurum bulunmaktadır:

- Aile ve sosyal politikalar il müdürlükleri ve sosyal hizmet merkezleri
- Cumhuriyet savcılıkları
- Barolar
- Kolluk

Bir çocuğun şiddete maruz kaldığı şüphesi doğduğunda, buna çocuğun korunmasını sağlayarak **müdahale etmek**, çocuk koruma sisteminin dördüncü aşamasıdır. Etkili bir müdahale sistemi için:

- İhmal ve istismara maruz kalmış çocuklarla çalışma konusunda uzmanlaşmış müdahale ekipleri bulunmalıdır. Bu ekipler, muayene ve raporlandırma konularında da uzmanlaşmış kişileri içermelidir.
- Müdahale sürecinde karar vermeye yetkili makamlar çocuğa özgü olmalı ve müdahale süreci, mağdur çocukların ikincil örselenmelerini önleyecek şekilde yapılandırılmalıdır.
- Adalet sistemi içerisine giren çocuk mağdurlara ve ailelerine yönelik bilgilendirici ve rehberlik edici hizmetler sunulmalıdır.
- Çocuk koruma sistemine girdiği andan itibaren ve özellikle müdahale aşamasında çocuğun takibini yapacak ve adli mekanizmalarla ilişkilerini sağlayacak sorumlu bir kurum (kamu vesayeti) bulunmalıdır.

Etkili bir çocuk koruma sisteminin son aşamasını, şiddete uğrayan çocuklara yönelik uygun **iyileştirme** hizmetleri sunulması oluşturur. Bir çocuk şiddete maruz kaldığında, şiddet uygulayanın cezalandırılması ve şiddete maruz kalanın tedavisi devletin sorumluluğu, çocuğun korunmasından ve suçların kovuşturulmasından sorumlu kurumların da görevidir. Etkili bir iyileştirme sisteminin karşılaması gereken standartlar şu şekilde belirtilebilir:

- Çocuğun yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, korunma ihtiyacı olan çocukların aileleri yanında korunması sağlanmalıdır. Bu süreçte, anne-babaları ve çocukları destekleyici hizmetler sunulmalıdır.
  - Kurum bakımı hizmetleri, belirlenmiş standartlar çerçevesinde aile bakımına en yakın koşullarda sunulmalıdır.
  - Korunma ihtiyacı içinde olan çocuklar ve ailelerine gerekli sosyal, tıbbi ve psikolojik danışmanlık hizmeti ve benzeri destekler sağlanmalıdır.
  - İkincil mağduriyetlerin önlenmesi için sağlanacak tedavi hizmetleri kurumlar arası eşgüdüm esaslı ve bütüncül bir yapıyla sunulmalıdır.
-

AFETLERDE ÇOCUK GÜVENLİĞİ

Afet ve acil durumlarda çocuk koruma doğal ve/ya da insan kaynaklı nedenlerle ortaya çıkan kriz durumlarında çocuklara karşı istismar, ihmal, sömürü ve şiddetin önlenmesi ve bunlara sistematik bir şekilde ve nitelikli meslek elemanları tarafından müdahale edilmesini ifade eder.

Afetlerin çocuklar ve gençlerin fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal refahı üzerine kısa ve uzun vadeli etkilerini gösteren pek çok çalışma bulunuyor. Bu çalışmalara göre yaşanan afetin çocuklar üzerindeki etkisi (travma sonrası stres bozukluğu, depresyon ve anksiyete vb.) çocuğun yaşı, cinsiyeti, tıbbi özgeçmişi ve daha önceki deneyimleri gibi kişisel ve gelişimsel özellikleri ile afetlerin boyutuna, bu sırada çocuğun maruz kaldıklarına (aile üyelerinin, arkadaşlarının ve sevdiklerinin kaybı, göç etmek zorunluluğu vb.) ve afetten etkilenen gruplara sağlanan sosyal destek mekanizmalarına göre değişmektedir.

Çocukların sağlığı, gelişimi ve refahı yani bir anlamda iyi olma hali için oldukça önem arz eden “güvenlik” temel bir insan hakkıdır. Ancak afetler beraberinde getirdiği kriz durumları ve maddi-manevi kayıplar ile çocukların ve yetişkinlerin güvenliğini risk altına alabilmektedir. Barınma alanlarının yıkılması ya da hasar alması, afetten sonra ortaya çıkan karmaşaya/kaos hali, geçici konaklama alanlarının insan hakları standartlarına uygun olmayışı vb. durumlar afetler sırasında güvenlik ihtiyacını derinleştirebilmektedir. Bu noktada afetten etkilenen birey, grup ve toplumun hali hazırdaki öz kaynakları ve baş etme mekanizmaları oldukça önemli olmaktadır. Örneğin sosyal ilişkileri, olanakları güçlü olan bir “aile” afet meydana gelir gelmez en kısa sürede en güvenli bulduğu akraba, arkadaş ya da tanıdığının yanına gidebilmekte, böylece afetlerin en akut dönemlerini nispeten daha güvenli bir alanda geçirebilmektedir. Ancak sosyal ve ekonomik olanakları yeterli olmayan birey ve grupların devletin ve sivil toplumun insani yardım hizmetlerinden pay almayı beklemek dışında pek fazla seçeneği bulunmamaktadır.

Bu noktada da afet sonrasında gerçekleşen insani yardım hizmetlerinin insan hakları standartlarına ne kadar uygun olduğu önem taşır. Çünkü insan haklarına dayalı insani yardım hizmetleri depremden etkilenen kişi ve grupların onurunun korur, herkesin eşit haklara ve olanaklara sahip olmasını sağlar, hak ve özgürlüklere erişimde güçlüğük yaşayan grupların ihtiyaçlarını görünür kılar, kaynakların doğru kullanımını için şeffaflık sağlar.

İnsan haklarına dayalı insani yardım hizmetlerinde çocuk güvenliği ve buna ilişkin standartlar da yer bulur. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu’nun 2020 yılında belirlemiş olduğu insani yardım faaliyetlerinde çocuk koruma için asgari standartlar oldukça yol göstericidir:

“İlke 1: Eylemlerinizin sonucunda çocukları daha fazla zarara maruz bırakmaktan kaçının. Koruma konularıyla ilgili konuşmaların çocukların travmatik yaşantılarını tetikleyebileceği unutulmamalı ve bu nedenle tüm konuşmalar çocuklar için güvenli hale getirilmelidir.

İlke 2: Çocukların adil yardıma erişimlerini sağlayın. Engellilik, farklı anadile sahip olmak, mültecilik, ebeveynlerini kaybetmek ya da refakatsiz kalmak gibi kriz durumlarında hizmetlere erişimde özel gereksinime sahip çocuklar için çaba gösterin.

İlke 3: Çocukları şiddet ve baskıdan kaynaklanan fiziksel ve psikolojik zararlardan koruyun.

İlke 4: Çocukların haklarını talep etmelerine, mevcut çözüm yollarına erişimlerine ve şiddet ve istismarın etkilerinden kurtulmalarına yardımcı olun. Bu, her türlü çocuk koruma endişesinin bildirilmesini ve hayatta kalanların desteklenmesini sağlamak için yönlendirme sistemlerinin mevcut olmasını, erişilebilirliğin kurulmasını içerir.

İlke 5: Çocuk koruma sistemlerini güçlendirin. Bunun için topluluğun özellikleri dikkate alınarak çocuk koruma odak kişi/ grupları, kurumları vb. koordinasyon sağlanması yer almaktadır.

İlke 6: İnsani yardım faaliyetlerinde çocukların dayanıklılığını güçlendirin. Bunun için kız ve oğlan çocuklarının çocuk koruma faaliyetlerini tasarlanmasından değerlendirmesine kadar tüm aşamalarda katılımlarını sağlayın”.

AFETLERDE ÇOCUK GÜVENLİĞİ: Çocuk ve Yetişkin Güvenliği Bağımsız Danışmanı Ece Saka İle Söyleşi

Afetlerle birlikte çocuklar ne gibi risklerle karşı karşıya kalıyor? Afet dönemlerinde çocuk güvenliğine yönelik ne gibi riskler açığa çıkıyor?

Deprem 11 ili etkisi altına aldı ve her ilde farklı konteyner kentler var ve her birinde farklı çalışmalar yürütülmektedir. Bu noktada yapılan uygulamaları genellemek pek mümkün değil. İhmal ve istismar en büyük konulardan birisi. Afet döneminde farklı gruplar çeşitli şekillerde etkilenmektedir. Topluluk içinde en çok marjinalleştirilen gruplardan biri de çocuklar olmaktadır. Bu aşamada, çocuk katılımı önceliklendirilerek çocuğun üstün yararı ve biriciklikleri gözetilerek çalışmalar uygulanmalıdır. Buradan baktığımızda her çocuğun farklı ihtiyaçları oluyor. Çocuklarla faaliyetler yürütülürken çocuk katılımı sağlanmadığı durumlarda, yetişkin olarak çocuklara kasıtsız zarar verebiliriz. Koruma ve çocuk güvenliğine dair en temel risklerden biri, konteyner kentlerde oluşan boş alanların olmasıdır. Bu durum çocuklar için büyük bir risk oluşturmaktadır. Bazı konteyner kentlerin içerisinde boş alanlar kameraların kör noktasına denk gelmekte ya da depo alanları olarak kullanılmakta ve tam da bu yüzden bu alanlar çocuklar açısından ihmal ve istismar riskini arttırabilmektedir. Bazı konteyner kentlere giriş yapabilecek yabancılar olabilmektedir. Her ne kadar bazı yerlerde girişler kontrol edilse de bazen kontrol etmek zorlaşmaktadır.

Sosyal medyada çok fazla çocuk fotoğrafları paylaşılıyordu. Özellikle kayıp çocuk fotoğrafları ve bu da çocukların gizlilik haklarını ihlal ediyordu. Çok kişiye çok hızlı bir şekilde yayılıyordu fotoğraflar, kişisel bilgilerle birlikte bu da çocukların hastanelerden kaçırılmasına varan olaylar ortaya çıkardı. Bununla ilgili bir çok bilgilendirme yazıları oluşturuldu, sosyal hizmetler de daha sistemli olarak hastanelerde personel sayısını arttırdı.

Peki, deprem bölgesindeki insanların beklenenden daha uzun bir süre boyunca geçici barınma alanlarında yaşamaları çocuklar üzerinde ne gibi yeni riskler yarattı?

Uzun dönem boyunca geçici barınma noktalarında çocuklar için özel alanların olmadığı kısıtlı bir alanda yaşıyor olmak bir takım mahremiyet alanlarının olmamasına yol açtı. Çocukların, yetişkinleri ilgilendiren konulara maruz kalma oranı arttı. Uyuyabilecekleri ayrı bir odanın olmaması, ebeveynlerle aynı yerde uyuma ve ebeveynler arasındaki cinsel aktivitelere maruz kalma, zaten normalde de istismar riskini arttırmakta. Çocuklar uzunca süre bu şekilde yaşıyor. Ek olarak, geçici yaşam alanlarının mevsimsel şartlara uygun olmaması ve kışa hazırlık noktasında meydana gelen gecikmeler birçok sağlık sorununu beraberinde getirdi. Konteyner içerisinde tuvaletin olmaması demek, çocukların dışarıya tuvalete gitmeleri ve ortak alanda sıraya girmesi demek oluyor. Yine, sadece belli bölgelerde aydınlatmanın kısıtlı olması farklı güvenlik risklerini doğurmaktadır. Örneğin, söz konusu alanlarda ilaçlama ve bakımların düzensiz yapılması veya yapılmaması bir dönem böcek, fare sorununu ortaya çıkarmıştı.

Mevcut geçici barınma alanlarında ya da yeniden inşa süreçlerinde çocuk güvenliğine ilişkin çalışmalarda çocuk katılımı sağlanıyor mu? Varsa bu uygulamalara dair gözlemlerinizi?

Bu aşamada en iyi örneklerden birisi, FİSA Çocuk Hakları Merkezi'nin çocuk katılımı atölyesinde çocuk katılımı ile hayata geçirmiş olduğu çocuk parkı projesi var. Ve bu belli standartlar gözetilerek çocuklarla birlikte yapılan bir proje oldu. Bu aşamada, diğer kurumlardan iyi örneklerin alınması önemli. Çocuğun oyun hakkı, serbest zaman hakkı ve barınma hakkı gibi haklarının önceliklendirilmesi çok kıymetli. Bunları yaparken çocukların fikir ve önerilerini paylaşabilecekleri güvenli alanlar yaratmak ve kendilerinin nasıl güvende hissedeceklerini kendileriyle birlikte hayata geçirmek de çok önemli. Bir diğer konu, çocukların gidiş yollarında bir tehlike var mı? Veya güvensiz hissettiren bir durum var mı bunun üzerinde durulmalıdır. Bu konular o bölgedeki karar vericilerle iş birliği içerisinde konuşularak çözüme kavuşturulmalı ve ardından çocuk katılımında olduğu geri bildirim mekanizmaları oluşturulmalıdır. Sonrasında, alınan geri bildirimler değerlendirilerek bu fikirler içerisinde hangilerini yapabileceklerini, hangilerini yapamayacaklarını ve bunların nedenlerini çocuklara açıklamak çok önemli diye düşünüyorum. Buradan baktığımızda bunu önceliklendiren kurumlar var diyebiliriz; ancak çok sayıda var diyemem. Belki insan kaynağı, bütçe ya da zaman kısıtlılığı sebebiyle olabilir. Burada kurumlar arası deneyim paylaşımı, kapasite geliştirmeye yönelik eğitimlere dahil olmak, koordinasyon gruplarına dahil olmak, iyi ve iyi olmayan örneklerin paylaşılmasını önemli buluyorum.

Deprem bölgesinde çocuk koruma çalışmalarında/mekanizmalarında özel ihtiyacı olan ve haklara erişimde güçlük çeken çocukların ihtiyaçları dikkate alınıyor mu? Mülteci, roman, özel gereksinimli vb. çocukların bu mekanizmalara erişimi ne durumda? Bu özel ihtiyaçlara cevap olabilecek sistemler bulunuyor mu?

Burada görece evet görece hayır diyebiliriz, çünkü her bölgede farklı çalışmalar yapıyordu. Söz konusu bölgedeki atmosfer, kamu destekleri, insan kaynaklarının elverişliliği, fon veren kurumların proje amaçları gibi faktörler bunları değiştirmektedir. Bu konuda kesin konuşmak doğru olmayabilir, ama engeli olan çocuklar üzerinden konuşursak her çocuğun ihtiyaçları değişmektedir. Burada en temel sorun bireyleri özne olarak ele almadan biricikliklerini gözetmeden uygulamalar yapılmasıydı. En çok konuşulan konulardan biri, sosyal izolasyon olmuştur. Çocukların akranlarıyla bir araya gelememesi onları daha fazla ötekileştirmekteydi. Sadece temel ihtiyaçlar üzerinden iyilik halini sağlamaya çalışılırken diğer taraftan sosyalleşebilecekleri alanı sağlayabilmek çok önemlidir. Engeli olan çocuklarla ilgili en büyük sorunlardan biri süreçlerin engelli dostu olmaması ve erişilebilirlik. Bilgilendirmeler, aktiviteler tüm engel türleri ve çocukların yaşları ve gelişim süreçleri göz önünde bulundurularak ilerleyemiyordu her koşulda maalesef.

Türkiye’de deprem bölgesinde çocuk alanında çalışan meslek elemanlarının, sivil toplum çalışanlarının ve çocuk odak kişilerinin çocuk koruma yaklaşımı bakımından yeterliliğine dair gözlemleriniz nelerdir?

Deprem etkisi çok büyük oldu. Bu yüzden organize bir şekilde müdahale etmek zaman aldı. Çok hızlı müdahale çalışmalarına (barınma, kıyafet, gıda ve hijyen) yönelme oldu. Çocuk koruma konusu önceliklendirilen konulardan birisi idi ancak, bir çok noktada sistemlerin yavaş işlediğini gözlemledim. Özellikle çok fazla gönüllü ekipler ve mesleğe yeni başlayanlar deprem ve sonrası çalışmalarında yer aldı. Bunun var olması çok güçlü; ancak bir yandan da afet durumlarında çocuklarla iletişim, insani yardım standartları, çocuk koruma ve çocuk güvenliği gibi konularda daha fazla kapasite geliştirme çalışmaları yapılması gerektiğini düşünüyorum. Bir yandan da depremden etkilenen topluluğun üyeleri olan ya da depremin ilk gününden itibaren aynı alanda çalışanlar ve gönüllüler için durumun zorlayıcı olduğunu gözlemledim. Çok fazla ön plana çıkmayan; ancak muhakkak gündemde tutulması gereken bir konu olduğunu düşünüyorum.

Daha önce Suriye göçünden etkilenenlerle çalışma deneyimim olmuştu. Orada çocuklarla evlerle ilgili atölyeler yaptığımızda çok farklı şeyler ortaya çıkıyordu. Çocukların mekan algıları nispeten daha şiddetli etkiler bırakmaktadır. Cinsel sömürü/taciz/istismar, insan hakları, çocuk katılımı, insani yardım standartları, psikolojik ilk yardım ve öz bakım gibi konularda sadece çocuk alanında çalışanlar değil bütün ekipleri kapsayan kapasite geliştirme programları olmalıdır. Özellikle bu alanda çalışanlarla derinleştirilmiş eğitim

ve oryantasyonlar düzenlenmelidir. Bu alanlarda direk çocuklarla temasta olanların yanı sıra, dolaylı yoldan çocuklarla etkileşim içerisinde olan kişiler var. Bu aşamada daha bütüncül kapasite geliştirme eğitimleri herkes için yapılmalıdır. Örneğin bir çocuk istismarı durumunda tüm aktörlerin nereye bildirim yapacağını biliyor olması çok önemli.

Deprem bölgesinde vaka bildirim sistemleri nasıl işliyor? Gözlemlerinizi?

Çocuk istismarları ile ilgili vakalarda bildirim yapma zorunluluğumuz var. Bu aşamada bireysel olarak gözlemlediğimiz vakaları bildirim yapma sorumluluğunu üstlenirken, diğer yandan kurumların kendi çalışmaları ve çalışanlarından doğabilecek tüm istismar türlerinin önlenmesi, müdahale edilmesi, vakaların raporlanması ve sonrasında da ihtiyaç duyulacak desteklerin sağlanması için kurum içerisinde de ilkeler, standartlar, politikalar ve yürütüm süreçlerine entegre edilmesi; hem çalışanlar, ortak çalışılan kurum ya da kişiler hem de özellikle hizmet sağlanan topluluktaki yetişkin ve çocuklar için bilinir olması için sorumluluk almalı.

Çocuklarla direk ve dolaylı olarak çalışan kişilerin ve kurumların çocuk güvenliği ve çocuk koruma meselesini kendi çalışmalarına entegre ederek, hem devlet sistemlerine yönlendirme hem de kurum içinde farkındalık yaratma için kurum liderlerinden, birebir çocuklarla çalışanlara, gönüllülere, destek personellerine kadar kurum ile bağlantılı herkesi kapsayan düzenli eğitimler vermeli. Özellikle çocuk güvenliği, cinsel istismar/taciz/sömürü konusunda kurumların odak kişileri, uzmanları olmalı ve daha derinlemesine eğitimler verilerek, süpervizyon ile desteklenmelidir.

Cinsel sömürü, cinsel taciz ve istismardan korunma gündeminde bir koordinasyon ağı mevcut ve aylık bir araya gelerek toplantılar düzenlemektedir. Koordinasyon grubunda; yerel ve uluslararası 4 sivil toplum kuruluşu, diğer sivil toplum kurumlarının bildirim süreçlerine dair destek vermekte ve savunuculuk konusunda vakaları anonim şekilde konuşulup, savunuculuk yapılmasına alan açmakta. Yönlendirme konusunda bir servis haritası oluşturuldu. Bunun alanda hizmet veren tüm aktörler tarafından biliniyor olması ve etkin kullanılıyor olması çok önemli.

Bildiğim yerden ilerleyecek olursam, afet çalışması yürüten bazı sivil toplum kuruluşları temel insani yardım standartlarını takip ederek hizmet sağlıyor. Bu aşamalar için ayrı ayrı standartlar var ve büyük ölçekli kurumlar bunları takip ederek entegre çalışmalarına devam etmektedir. Ancak, kurumların kendi kapasitelerine göre yine fark etmektedir. Çocuklar için, koruma yaparken aynı zamanda katılım da sağlanmalıdır. Hem çocuğu bilgilendiren, güçlendiren uygulamalar hem de kendilerini güvende hissedecekleri alanlar oluşturulmalıdır. Bununla ilgili çok iyi işler yapan kurumlar var, ama tüm çalışmalar ya da kurumlar için aynı şeyi söylemek zor.

Son olarak gözlemlerinize dayanarak afet bölgesinde riskler ve acil ihtiyaçlara dair neler söylersiniz?

Okullaşma meselesi var. Eğitime erişimle ilgili sorunlar yaşayan öğrenciler var. Toplu taşıma araçlarının zamanlarının çok düzenli olmadığı bölgeler var ve daha farklı koruma ihlalleri ortaya çıkarıyor. Çocuk işçiliği özellikle enkazlardan materyaller ve kağıt toplayıcılığı, çocukların kaçırılması, bulunamayan çocuklar ve refakatsiz çocuklar ciddi istismar konularıdır. Sağlık hizmetlerine erişimde söz konusu bölgelerde randevu almanın zor olması gibi aksaklıklar risk barındırıyor.

Afet bölgesinde bazı etkinlikler yapılıyor, ancak bazı çocuklar evlerinden çıkamıyor. Özel destek gerektiren ve üzerinde durulması gereken bir diğer nokta. Çevresel faktörlerin çocuk dostu olmamasından bahsetmiştik. Temel ihtiyaçlara erişimde sorunlar yaşandı. Temiz gıda, hijyenik koşullar, yeterli ve düzenli beslenmeyle ilgili sadece günlük atıştırma gıdalarla günü geçiren çocuklar vardı. Bu durum çocuk için gelişimsel süreçleri (anlama, kavrama, fiziki gelişimi) üzerine riskler oluşturmakta.

Geçici barınma alanlarının mahremiyet ilkesini sağlamama durumu bütün istismar türlerini kapsayan yerde aslında. Yine en çok üzerinde durmak istediğim konulardan birisi, çocukların bakım verenlerinin psikolojik desteğe olan ihtiyacının karşılanması. Bakım veren ve ebeveynlerin etkilendiği bir çok konu direkt ya da dolaylı olarak da çocukları etkileyebilmekte, dolayısıyla yetişkinler için olan riskler çocukların güvenlik ve sağlığını etkilemekte.

Diğer taraftan, vaka bildirim sistemiyle ilgili daha fazla bireye ulaşım bilgilendirmek çok önemli. Örneğin, bazı konteyner kentlerde destek masaları var. Onlarla iletişime geçip nasıl daha fazla teşvik edebiliriz üzerinde yoğunlaşan çalışmalar olması gerekiyor. Bu konuyla ilgili sadece broşür dağıtmak yeterli olmuyor. Özellikle, istismar konularında yetişkinler kendileri söylemekten ya da destek almakla ilgili çekinceleri olurken, çocukların buna maruz kalıp hayatlarına devam ettiğini gördüğümüz vakalarla karşılaşabiliyoruz. Dolayısıyla, burada destek masaları veya kamunun bilgilendirmesi çocuk dostu etkinliklerle çocuklara yönelik etkinliklerle gerçekleştirilmeli. Etkinlikler, hane ziyaretleri, odak grup görüşmeleri veya çocuk dostu farklı uygulamalar olabilir. Burada en önemli konu, yetişkinler özelinde erişim zaten kısıtlıyken çocuk özelinde de yapılması gerektiğini düşünüyorum.

Vaka bildirim süreçlerinin işlemeyle ilgili uzman dernek ve kişiler var. Buralarda kurumları güçlü bir iş birliği içerisinde olarak iyi örneklerin, kötü örneklerin ve ileriye dönük faaliyetlerin gizlilik korunarak paylaşılması kıymetli. Kurum ve kuruluşlarında kapasitelerini geliştirebilmeleri için bunlarla ilgili destek alınması gerekiyor. Özellikle çocuk istismarı özelinde, savunuculuk yapan kurumlar var.

Çocuk alanında çalışan meslek elemanlarıyla ilgili konu üzerinden geçmek gerekirse, kurumlardaki karar vericilerin çocuk güvenliği standartlarını kendi çalışmalarına

entegre etmesi ve önceliklendirmesi (politikalar, davranış kuralları, geri bildirim şikayet mekanizmalarının, odak kişiler, vakaların gizlilik ve güvenlik içinde bildirimi, risk analizleri, ilgili eğitimlerin alınması vb.) çok önemli. Bu konular biraz teknik bir yerde kalıyor ve uygulamaya geçtiğinde zorluklar yaşanabiliyor. Öncelikle bu bir süreç ve standartların oluşturulmasından sonra hem uygulamaya geçilmesi, hem de tüm kurum çalışanları ve hizmet sağlanan topluluklardaki yetişkin ve çocukların bilgilendirilerek, süreçlere katılımını sağlayarak bir parçası haline gelmesi bir günde olamıyor. Bunun için de ek fon ihtiyaçları, insan kaynağına ihtiyaç var. Bu anlamda kurumların öncelikli konusu olması ve alandaki tüm aktörlerle savunuculuk gruplarının çalışmalarını çok önemli buluyorum.

Gönüllülerle ilgili, hem kurumların gönüllüleri var hem de depremden sonra kurumlaşmamış gönüllü gruplar var. Bu aşamada, onları desteklemek ve iş birliği yapmak ve koordinasyon gruplarına dahil olmalarını çok önemli buluyorum.

Çocuklarla iletişim, çocuk katılımı, koruma ve güvenlik meselesi kısaca acilen alanda çalışan tüm aktörler tarafından hem kendi kurumlarında hem de kurum dışında oluşabilecek ihlalleri de içine alan bir yerde, çocuklarla direkt ya da dolaylı olarak çalışan herkesin bilgi ve farkındalık düzeyini geliştirmek için çalışmalar hızlandırılmalı.

Çocuk komiteleri oluşturulmalı ve çocukların kendilerini ilgilendiren konularda kendilerini ifade etmeleri, ihtiyaçlarını iletebildikleri ve kurumlarda karar mekanizmalarına dahil olmaları için destek ve çocukları güçlendirme çalışmaları yapılmalı.

Geri bildirim ve şikayet mekanizmaları çocukların ulaşabilecekleri şekilde çocuk dostu yapılmalı. Çocuklar bilgilendirmeli ve çocuklardan gelen geri bildirim ve öneriler takip edilmeli, çocukların katılımıyla güçlendirilmeli.

Sivil toplum kuruluşlarının aynı zamanda okulların, hastanelerin, belediyelerin, muhtarların, kolluk kuvvetlerinin kısacası alanda çalışan tüm aktörlerin kapasite geliştirme çalışmalarını önceliklendirmesi ve destek verilmesi önemli. Hizmet sağlanan topluluktaki bakım veren/ebeveynler de bilgilendirilmeli. Çocuk katılımı, çocuk hakları, çocuğun üstün yararı ve biricikliği üzerinden sağlanması. Yapılacak farkındalık oturumları ve atölyelerin yapılandırılması. Mahremiyet, katılım, haklar konularında çocukları desteklemek ve katılımı sağlayarak savunuculuk alanları geliştirmek. Daha bütüncül çalışma için savunuculuk çalışmalarının yapılması çok kıymetli.

Kaynakça

Disaster Law and Child Protection: We Need To Do Better | IFRC. (2020). Retrieved 27 April 2024, from <https://www.ifrc.org/document/disaster-law-and-child-protection-we-need-do-better>

Gibbs, L., Block, K., Harms, L., MacDougall, C., Baker, E., Ireton, G., ... Waters, E. (2015). Children and young people's wellbeing post-disaster: Safety and stability are critical. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 14, 195–201. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2015.06.006>

Karabulut, D., & Bekler, T. (2019). Doğal Afetlerin Çocuklar ve Ergenler Üzerindeki Etkileri. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 5(2), 368–376. Retrieved from <https://doi.org/10.21324/dacd.500356>

Ronan, K. R., Alisic, E., Towers, B., Johnson, V. A., & Johnston, D. M. (2015). Disaster Preparedness for Children and Families: a Critical Review. *Current Psychiatry Reports*, 17(7), 58. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s11920-015-0589-6>

BİR SORU BİR YANIT

Çocuk Hakları Uzmanı Zeynep Kılıç Yanıtladı...

Kriz Durumlarında Çocuk Güvenliği Sağlarken Çocuk Katılımı Mümkün mü?

Çocuk güvenliği, herhangi bir örgütün doğrudan ya da dolaylı olarak temas ettiği çocuklara, yürüttüğü çalışmalar sırasında hiçbir zarar vermemesini tam tersine bu çalışmaların çocukların yaşamını desteklemesini sağlamaya yönelik düzenlemeler bütününe ifade ediyor. Yani çocukların güven içinde yararlandığı bir alan yaratmak anlamına geliyor ve elbette örgütün kurumsal yapısına ve içinde yer alan tüm yetişkinlere bir sorumluluk yüklüyor. Velhasıl çocuk güvenliği, tıpkı bir devletin kurması gereken koruma sistemi gibi, bir örgütün kendi sınırları içinde kurması gereken önleyici, iyileştirici ve destekleyici mekanizmaları işaret ediyor. Bu haliyle çocuk güvenliği, çocukları "korunması gereken kıymetli nesnelere" gibi gören, yetişkinler tarafından kurulması ve sürdürülmesi gereken teknik bir iş gibi algılanabilir. Böyle uygulanabilir de. Ancak bir örgüt içinde çocuk güvenliği düzenlemelerinin yaşayabilmesi, sürdürülebilmesi ve niyet ettiği çocuklara zarar vermeme, yaşamlarını destekleme amacına ulaşabilmesi tek yolla mümkün: Çocuk katılımını sağlayarak!

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin temel ilkelerinden olan yaşama gelişmenin desteklenmesi ile katılım, çocuk güvenliği düzenlemelerinin de özünü oluşturur. Her ne kadar bir diğer temel ilke olan ve yine çocuk güvenliği düzenlemelerinin merkezinde yer alan öncelikli yararın gözetilmesi ilkesi ile yetişkinin öncül rolü vurgulansa da, çocuğun yararını gözetmenin çocuğun katılım hakkı önünde bir engel oluşturmamasını sağlamak da aynı yetişkinin sorumluluğudur. Örgütün birlikte çalıştığı çocukların dezavantajları ağır, temel ihtiyaçları henüz tam karşılanamamış, katılım hakkını yaşama geçirmek için koşullar sağlanamamış olabilir. Bunların hiçbiri, örgütün çalışmalarından yararlanacak olan çocukların kendi yaşamlarına dair düşüncelerinin önemli olduğu fikrinden daha önemli görülmemelidir. Hele güvende olmaktan bahsediyorsak.

Çocukların zarar görmeyi nasıl tanımladığı; hayatlarında nelerden endişe duydukları; kullanılan mekana, materyallere ya da örgütün çalışanlarının, gönüllülerinin davranışlarına dair tedirginliklerinin neler olduğu ancak çocukların görüşleri alınarak bilinebilir. Çocuk güvenliği düzenlemelerinin özü, birlikte çalışılan çocukların yaşamlarıyla doğrudan bağlantı içinde olduğunda gerçekten anlam taşır. Dolayısıyla düzenlemeler yapılırken çocuklarla iş birliği içinde çalışmak, en azından çocuklara danışmak bir zorunluluk olarak görülmelidir. Katılımın birinci boyutu düzenlemeleri çocuklarla birlikte oluşturmak ise, ikinci boyutu da bu düzenlemeleri yararlanıcı tüm çocukların bilmesi ve sahiplenmesi için çalışmak, çocuk dostu materyaller oluşturmak, bilgilendirici atölyeler düzenlemektir. Bilgi sahibi olmak görüş oluşturmanın önemli bir tamamlayıcısıdır. Çocukların kendilerini zararlardan koruyabilmeleri kadar arkadaşlarına destek olabilmeleri de ancak çocuk güvenliğine dair bilgilere sahip olmalarıyla mümkündür. Yine çocuklar, ancak bilgi sahibi olduğunda çocuk güvenliği düzenlemelerinin sigortası olan şikayet-bildirim mekanizmasını niyetine uygun biçimde kullanabilir; işleyişe dair düzenli geri bildirim verebilir. Birer katılım aracı olarak görülmesi gereken bu iki araç, çocukların kendi yaşamlarına ve haklarına sahip çıkmayı öğrenmelerini de destekler.

Uzun sözün kısası, çocuk katılımı yaklaşımı ve araçları, çocuk güvenliğinin yaşama geçmesi için vazgeçilmez iken, çocuk güvenliği düzenlemeleri de çocukların örgüt içinde karar mekanizmalarına katılmaları için alanlar açar.

DEPREM BÖLGESİNDE ÇOCUK GÜVENLİĞİ VE ÇOCUK KORUMA

6 Şubat depremlerinden en çok etkilenen kentlerden Adıyaman ve Hatay'da deprem sonrası çocuklara hizmet veren kamu kurumlarında çalışan meslek elemanları, sivil toplum örgütü temsilcileri, saha uzmanları, meslek odası temsilcilerinden oluşan kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiş ve çocuk koruma mekanizmalarına ve çocuk güvenliğine dair bilgiler edinilmiştir.

Görüşmecilerin aktarımları; sahadan birebir tanıklıklar ile depremden doğrudan etkilenen kişilerden alınan bilgilerdir.

Veriye Ulaşamama

Çocuğun ihmal, istismar ve kötü muameleden korunmasına ilişkin görüşme yapılan uzmanların ve kamu idarelerinin sistematik bir veriye sahip olmadığı görülmüş; depremin üzerinden bir yıl aşkın süre geçmesine rağmen hangi yaş grubunda ve cinsiyette çocuğun, hangi bölgede daha fazla risk altında olduğuna ilişkin sağlıklı bir veri olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, çocuk koruma ve çocuk güvenliğine dair sivil toplum örgütlerinin müdahale programları oluşturmasını zorlaştırdığı gibi çocukların karşı karşıya olduğu ihlalleri de derinleştireceği düşünülmüştür.

Görüşmelerde çocuklara ilişkin durumu ortaya koyacak bir verinin bulunmayışı sıklıkla dile getirilmiş bunun bir nedeni olarak sivil toplum örgütlerinin çocuk hak ihlallerine dair kullandıkları yöntemin çoğunlukla 183 bildirim veya ASHİM yetkililerine iletmek ile sınırlı olması gösterilmiştir. Adıyaman'da kamu kurumunda çalışan bir meslek elemanı bu süreçte, halen çocuklara yönelik hizmet verdiği birimdeki verilere kendisinin bile erişemediğini dile getirmiştir. Ayrıca yapılan görüşmelerde Adıyaman'da çalışma yürüten sivil toplum örgütlerinin önemli bir kısmının, Adıyaman'da çocuk koruma sisteminin işleyişine ilişkin yeterince bilgi sahibi olmadığı da gözlemlenmiştir. Hatay'da çocuklarla çalışan bir sivil toplum örgütü temsilcisi; mevcut durumda hangi mekanizmaların kullanılabileceğini, yönlendirmelerin nerelere ve kimler aracılığıyla yapılabileceğine dair çocuklarla çalışıyor olmamıza rağmen bilgi sahibi değiliz aktarımında bulunmuştur. Ancak olay gerçekleşikten sonra deneyerek yol aldıklarını bu durumun da süreci uzattığını dile getirmiştir.

Aile Ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Kurumlarda Koruma Altında Olan Çocukların Durumu

Yapılan görüşmelerde; 6 Şubat depremlerinin ardından Adıyaman'da deprem öncesinde çocuklara hizmet veren Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne (ASHİM) bağlı Safvan Çocuk Evleri Sitesi ile Vartana Çocuk Evleri Sitesi boşaltıldığı ve buradaki çocukların başka kentlere nakledildiğini belirtmiştir. Bu süreçte çocukların ebeveynlerine ve yakınlarına haber verildiği bilgisi de paylaşılmıştır. Hatay'da bulunan Çocuk Evleri'nin de boşaltıldığı ve çocukların farklı kentlere nakil olduğu bilgisi edinilmiştir. Mevcut durumda, ihtiyaç duyulması halinde, çocukların yine diğer kentlerde bulunan çocuk evlerine gönderildiği aktarılmıştır.

Depremi birinci yılı itibariyle Adıyaman Safvan ve Vartana Çocuk Evleri Siteleri yeniden çalışmaya başlamıştır. Vartana'da 0- 6 yaş karma grup ile 13-18 yaş oğlan çocukları için hizmet verilirken Safvan'daki çocuk evleri sitesinde 7-12 yaş karma grup ile 13-18 yaş kız çocuklarına hizmet verilmektedir. Görüşme yapılan kamu kurumu yetkilisi şu anda bu iki kurumda kapasite üstünde çocuk olduğunu, bu nedenle 50 çocuk kapasiteli bir kuruluşun daha açılacağı bilgisini ayrıca paylaşmıştır. Adıyaman'da önümüzdeki dönemde açılması planlanan bir başka kurum da 13-18 yaş grubu engelli çocuklar için bir rehabilitasyon merkezidir. Görüşmeye katılan bir ASHİM yetkilisi, deprem öncesinde kurumların yeterli olduğunu ancak deprem sürecinde çocukları başka kentlere gönderilmek durumunda kaldığını belirtmiştir. Çocukların bir başka kente nakli yapılırken bu yerlerin çocukların akrabalarına yakın yerler olmasına dikkat edildiği bilgisini de paylaşmıştır. Depremi ardından ASHİM'de iki yeni birim kurulduğu, bunlardan birinin görüşmecinin tanımlamasıyla "öksüz ve yetimler", yani koruma altına alınan çocuklar birimi olduğu, diğerinin ise "çocuklar güvende birimi" olduğu belirtilmiştir. Bu birimlerin BM'nin desteğiyle kanunla ihtilafa düşen, ebeveyn kaybı

yaşayan, protez nakli, organ nakli gibi süreçler yaşayan çocuklar dahil pek çok çocuk grubuna yönelik çalışmalar yürüttüğü bilgisi verilmiştir.

Adıyaman'da- deprem öncesinde ve sırasında- çocuk evleri sitelerinin dışında ASHİM bünyesindeki Çocuk Evi Koordinasyon Merkezi'ne bağlı 20'ye yakın evde kalan çocuk olduğu da ayrıca belirtilmiştir. Her birinde 4-5 çocuğun kaldığı bu evlerin depremde zarar görmediği ve risklere karşı önlem amacıyla burada kalan çocukların şehir dışına nakledildikleri bilgisi paylaşılmıştır. Konuyla ilgili meslek örgütü temsilcileri, bu binaların zaten belirli şartlara uygun seçildiğini bu nedenle depreme karşı dayanıklılık konusunda sorun yaşanmadığını dile getirmişlerdir. Ancak aynı görüşmeciler bu çocukların başka bir kuruma ya da bir koruyucu aileye mi yoksa ebeveynlerinin yanına mı gönderildiğine ilişkin bilgi olmadığını; çocukların koruma altına alındıkları biyolojik ebeveynlerinin yanlarına gönderilmesinin büyük bir risk oluşturduğunu vurgulamıştır. Bu çocukların takibinin önemi görüşmeciler tarafından vurgulanmıştır.

Meslek örgütü temsilcileri, takibi yapılması gereken bir konunun da "Çocuk Destek Merkezleri"nde kalan çocuklar olduğunu ayrıca belirtmişlerdir. Bu konuda kendilerinin de bir bilgiye erişemediklerini dile getirmişlerdir. Adıyaman'da engelli çocuklara hizmet veren bir kurumun olmadığı, engellilere yönelik hizmet vermesi amacıyla yapılan kuruluşun "kadın konuk evi" olarak kullanıldığı bilgisi görüşmeler sırasında paylaşılmıştır. Engellilerin rapor alabilmek için depremin hemen ardından bir süre şehir dışına çıkmak zorunda kaldıkları, şu an itibariyle ise raporların yeniden Adıyaman'da alınabildiği belirtilmiştir.

Ampute Çocuklar

Her ne kadar Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğünde kurulan birimler protez nakli, organ nakli süreci içinde olan çocukları takip ediyor olsa da deprem sırasında enkaz atından çıkartılan ve ampute edilmesi gereken çocuklara ilişkin ellerinde net bir verinin olmadığı Adıyaman İl Müdürlüğünde çalışan görüşmeci tarafından belirtilmiştir. Ancak hala tedavisi devam eden çocukların varlığını bildiklerini, bu çocukların Sağlık Bakanlığı hastanelerinde tedavilerinin devam ettiğini eklemiştir.

Ebeveyn Kaybı Yaşayan Çocuklar

Adıyaman'da şu anda ebeveyn kaybı yaşayan çocukların sayısının 800-900 arasında değiştiği, bakanlığın bu çocukları korunmaya muhtaç statüsünde görmediği, akrabalarıyla ilişkileri iyi olduğu için çocukların akrabaları ile yaşamaya yönlendirildiği belirtilmiştir. Çocuklara yönelik akrabaları tarafından gerçekleştirilebilecek ihmal ve istimara dair risklerin il müdürlüğü tarafından takip edildiği ayrıca eklenmiştir.

Çocuk Korumaya İlişkin Vaka ve Bildirimler

Görüşmelere katılan sivil toplum örgütü temsilcilerine, çocukların uğradığı hak ihlalleri, çocuklara yönelik şiddet konularında Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne yapılan başvuru sayılarında bir artış olup olmadığı sorulmuştur. Adıyaman'da görüşme yapılan sivil toplum örgütü temsilcileri, İl Müdürlüğü'ne yapılan vaka başvurularının sayısındaki değişim konusunda bilgi sahibi olmadıklarını; kendilerinin ve diğer sivil toplum örgütlerinin saha çalışmaları sırasında ihlal vakaları ile karşılaşabildiklerini ve vakaları doğrudan İl Müdürlüğü'ne bildirdiklerini ifade etmişlerdir. Ancak Adıyaman'da çocuk koruma alanında çalışan meslek elemanları depremin ilk günlerinde kurumların işlevsiz kalması, savcılığın çalışmaması, ASHİM'in acil yardım ve akut ihtiyaçlara odaklanması nedeniyle çocuk hak ihlalleri vakalarının takibinin bir süre durmak zorunda kaldığından söz etmişlerdir. Son birkaç aydır bu konuda eski sistemin işlerlik kazandığını belirtmişler ancak yine de şu anda işleyen sistemin risklerin çok daha arttığı bir dönemde yeterli olmadığını vurgulamışlardır. Hatay'da ise ilçeler arasında özgün durumların yaşandığı, Defne, Samandağ ve Harbiye ilçelerinde kamu kurumlarının büyük bir bölümünün yıkılmış olması sebebiyle mekanizmaların işleyişinde daha fazla güçlük yaşanabildiği öğrenilmiştir.

Sivil toplum örgütü temsilcileri, Adıyaman'da sahada karşılaştıkları vakalarla ilgili çoğunlukla anonim bildirimlerde bulduklarını söylemişler ve bunun da vakaların etkili takibi konusunda bazı riskler oluşturabileceğini eklemiştir. Anonim başvuruların takibinin etkililiği ASP İl Müdürlüğü temsilcilerine sorulduğunda görüşmeye katılan kişi anonim başvurularda başvuru adını vermese de eğer vaka ile ilgili yeteri kadar bilgi bulunuyorsa, vakanın etkili bir şekilde takip edilebileceğini ancak verilen bilgide eksiklik varsa takipte zorluklar yaşanabileceğini söylemiştir. ASHİM'in düzenli olarak katıldığı MHPSS toplantılarında Adıyaman'da çocukların karşı karşıya olduğu risklerle ilgili düzenli olarak bilgi paylaşımında bulunulabildiği dile getirilmiştir. Hatay'da çocuklarla çalışan bir sivil toplum örgütünün temsilcisi, kendi kuruluşlarının herhangi bir resmi bildirimde bulunmadığını, ancak bir ihlal durumuyla karşılaştıklarında Hatay Barosu ile iletişime geçtiklerini belirtmiştir. Ayrıca, Hatay'da bir Çocuk İzlem Merkezi'nin (ÇİM) bulunmadığı da aktarılmıştır. Bu nedenle, ihtiyaç duyulduğunda vakaların Gaziantep veya Osmaniye kentlerine yönlendirildiği ve bu durumun sürecin uzamasına neden olduğu vurgulanmıştır. Aile ve çocukların farklı bir kente gitmek zorunda kalmasının, avukatların gözlemlerine göre aileleri endişelendirdiği dile getirilmiştir. Aynı görüşmeci yakın zamanda Hatay'da bulunan bir hastanede ÇİM açılacağına öğrendiklerini fakat süreçten haberdar olmadıklarını da eklemiştir.

Başvurulara ilişkin dile getirilen bir konu da başvuruların/şikâyetlerin geri çekilmesinde artışlar olmasıdır. Adıyaman Barosu'ndaki avukatlarla yapılan görüşmede avukatlar deprem sonrasında, özellikle konteyner kentlerde, gerçekleşen istismar vakalarında ebeveynlerin ilk olarak bildirimde ve şikâyette bulunduğunu ancak sonrasında bu şikâyetten vazgeçtiklerini belirtmişlerdir. Bunun nedenini ise istismarı gerçekleştiren

faille aynı konteyner alanında ve yakın mesafede yaşamak zorunda olmanın zorluğu olarak tanımlamışlardır.

Çocuk Odaklı Olmayan Personel Politikasının Yol Açtığı Çocuk Güvenliği Riskleri

Deprem sonrası süreçte depremden etkilenen illerde “Toplum Yararına Çalışma Programı (TYP)” kapsamında en az 50 bin kişinin işe alımının yapıldığı belirtilmektedir.

Adıyaman Çalışma ve İş Kurumu Müdürlüğü ile Adıyaman Valiliği arasında düzenlenen TYP programı kapsamında da en az 15 bin kişinin işe alımının yapıldığı görüşmeciler tarafından dile getirilmiştir. Bu kişilerin çoğunluğunun konteyner kentlerde istihdam edildiği belirtilmiştir. Konteyner kentlerin içinde teknik destek vb. işlerde görev yapan bu kişiler geçici barınma alanlarında çocukların her an ulaşabileceği, temas kurabileceği kişiler olmasına karşın bu kişilere yönelik çocuk güvenliği, çocuk koruma prosedürü ve yaklaşımı konusunda güçlendirici çalışmalar yapılmamıştır.

Kamuda çalışan bir meslek elamanı tarafından takip edilen bir vakada bir kız çocuğu maruz kaldığı bir istismar vakasını bulunduğu konteyner kent alanında TYP kapsamında işe alınan personele anlatmıştır. TYP personeli istismar vakasına ilişkin prosedürü ve süreci bilmediği için olayı -ASP'nin ilgili birimine gizlice bildirmesi gerekirken- birden fazla kişiye aktarmış ve topluluğun vakayı öğrenmesine, çocuğun özel hayatının korunma hakkının ihlaline yol açmıştır. Bu kişinin ayrıca süreci ve prosedürleri bilmediği için çocuğu yanlış yönlendirdiği aktarılmıştır. Meslek elemanı; vaka kendisine geldiğinde istismara maruz kalan çocuğa konuyu neden bu kişiye anlattığını sorduğunu, onunla arasının çok iyi olduğu yanıtını almıştır.

Konteyner kentlerde güvenliğin rotasyon ile Adıyaman'a görevlendirmesi yapılan polis ve jandarma personeline oluşması, bu kişilerin çocuk güvenliği ve çocukların korunmasına ilişkin yeteri kadar hak temelli yaklaşıma sahip olmayışı çocuk güvenliği açısından risk oluşturmuştur. Sivil toplum örgütü temsilcileri ve meslek elemanları buna ilişkin şüpheli durumlarla karşılaştıklarını, ancak bildirimde bulunmadıklarını belirtmişlerdir.

Çocuğa dolaylı ya da doğrudan hizmet üreten kişilerin çocukla kuracağı mesafenin oldukça önemli olduğu kriz dönemlerinde çocuk odaklı olmayan personel politikası çocuk güvenliği bakımından risk oluşturmaktadır.

Çocuk Koruma ve Çocuk Güvenliğine İlişkin Mevcut Riskler ve İhtiyaçlar

- Kent nüfusunun çoğunluğu konteyner kentlerde kalmaktadır. Buraların mimarisi, yerleşimi diğer özellikler çocukların mahremiyetini de gözeterek şekilde yani “çocuk odaklı” tasarlanmamıştır. Özellikle yan yana ve çok yakın mesafede yerleştirilen konteynerler arasında bazı boşluklar bırakılmıştır. Bu boşluklar bazı

konteyner kentlerde “tel çim” ile kaplanmış böylece konteyner kentler içinde gözlemlenmesi zor, kapalı alanların oluşmasına neden olmuştur. Bu kapalı alanlar istismar failleri için elverişli olup çocuklar için güvenli değildir. Son dönemlerde, farklı konteyner kentlerdeki bu kapalı alanlarda gerçekleşen istismar vakaları bildirimleri yapılmıştır.

- Çoğu konteyner kentte yeteri kadar ışıklandırma bulunmamaktadır. Bu durum çocuk güvenliği açısından riskler oluşturmaktadır.
  - Çoğunlukla 5-6 kişilik kalabalık nüfus şeklinde yaşanan konteyner, bu nüfus için oldukça dar bir yaşam alanıdır. Yaşam alanlarının dar olması çocukların özellikle yaz ve bahar dönemlerinde ev dışında uzun vakit geçirmesine yol açmaktadır. Kalabalık yaşam alanlarında yaşamın dışarıya kayması, çocukları istismara açık hale getirmektedir.
  - Konteyner kentlerinin etrafının çevrili olmaması durumu çocuk güvenliği açısından risk oluşturmaktadır.
  - Temel ihtiyaç malzemelerin dağıtım sırasında hak temelli olmayan yaklaşım, özellikle akut dönemlerde dağıtımın çocuklar tarafından tanınmayan, yabancı kişiler tarafından yapılmasının yanı sıra dağıtım sırasında dağıtım yapan kişilerin duygusal tutumları çocukların diğer insanlarla temas düzeyini artırmış, kişisel sınırları ortadan kaldırmış, mahremiyetini ihlal etmiştir. Bu durum çocukları yabancılara karşı savunmasız hale getirebilmektedir. Dağıtımların doğrudan çocuklara değil ailelere yapılması yoluyla bu riskler bertaraf edilebilir.
  - Çocuk Koruma Sistemi içerisinde önemli bir mekanizma işlevi gören Çocuk İzlem Merkezi'nin (ÇİM) Adıyaman Adliyesi içerisinde taşınmış olması ve tek bir odada kısıtlı hizmetlerle faaliyet göstermesi; Hatay'da ise bulunmaması -çevre kentlere yönlendirilmek zorunda kalınması- bir çocuk güvenliği riski oluşturmaktadır. Koruma mekanizmalarına erişim kriz dönemlerinde daha erişilebilir olmalı ve ihtiyaçlara hızlı yanıt vermelidir. Bölgede çocuk odaklı ve erişilebilir Çocuk İzlem Merkezlerinin kurulması acil bir ihtiyaçtır.
  - Geri bildirim ve şikayet mekanizmaları çocukların ulaşabilecekleri şekilde olmalıdır. Çocuklar bilgilendirmeli ve çocuklardan gelen geri bildirim ve öneriler takip edilmeli, çocukların katılımıyla güçlendirilmelidir.
-

ÇOCUK HAKLARI
merkezi

MOZAIK
TURKEY MOZAIK FOUNDATION

"Bu bülten, Sivil Toplum için Destek Vakfı ve Turkey Mozaik Foundation işbirliğiyle hayata geçirilen Yerel Güçlenmeye Destek Fonu desteğiyle hazırlanmıştır. İçeriğinden yalnızca FİSA Çocuk Hakları Merkezi sorumlu olup, herhangi bir şekilde destekçi kurumların görüşlerini yansıtmamaktadır."

Hazırlayanlar: Ezgi Koman, Ezgi Orak, Bağdaş Aydın